

2001: Космічна одіссея
Артур Чарльз Кларк

Три мільйони років тому людство, яке ще й не було людством, стало об'єктом експериментів невідомої могутньої цивілізації. Австралопітека на ім'я Задивлений на Місяць обрав загадковий прибулець – прозора прямокутна плита, що спалахнула вночі яскравими символами і навчила майбутніх людей першим думкам... 2001 року на Місяці земляни відкопали з глибини чорну брилу, моноліт неймовірних розмірів та ідеальної форми. Під променями Сонця він ожив уперше за мільйони років – спрацювала сигналізація, яка повідомила невідомим володарям Галактики: люди зробили перший крок. Та куди він приведе, нікому не відомо...

Артур Кларк

Космічна одіссея

Передмова

За кожним із нинішніх земель стоять тридцять мерців-пращурів; таке є співвідношення живих і мертвих на нашій планеті. Від початку часів приблизно сто мільярдів людських істот ходило по земній кулі.

Це надзвичайно промовиста цифра, адже за несподіваним збігом у найближчому до нас Всесвіті, Чумацькому Шляху, приблизно сто мільярдів зірок. Отож для кожної людини, яка колись ходила під Сонцем, у цьому Всесвіті є зірка.

Але кожна з тих зірок – це сонце, часто набагато яскравіше й чарівніше, ніж маленьке світило, що обігриває Землю. Багато – можливо, більшість – тих чужих сонць оточені планетами. Тож майже напевно там є достатньо земель, щоб забезпечити кожному представникові людського роду, починаючи з людиноподібної мавпи, його особистий рай чи пекло завбільшки з цілий світ.

Скільки з тих гіпотетичних раїв і пекел зараз населені та який вигляд мають їхні жителі, ми не маємо уявлення, бо найближчі з них у мільйони разів далі, ніж Марс чи Венера, ба навіть ці планети – віддалена мета наступного покоління. Однак перешкоду відстані можна здолати. Якогось дня ми зустрінемо наших побратимів чи наших господарів серед зірок.

Люди повільно усвідомлюють таку перспективу, дехто ще досі сподівається, що цього ніколи не станеться. А хтось уже зараз запитує: «Чому така зустріч досі не відбулася, якщо ми самі стоїмо на порозі завоювання космосу?»

Хто сказав, що ми досі не зустрічалися з інопланетянами? «2001: Космічна одіссея» – можлива відповідь на це слушне запитання. Проте, будь ласка, пам'ятайте: це просто фантастичний роман, вигадка.

Правда, як завжди, ще більш дивовижна.

Артур Кларк

Для Стенлі

Частина 1

Первісна ніч

Розділ 1. На шляху до вимирання

Посуха тривала десять мільйонів років, і панування жадливих ящерів уже давно закінчилося. Тут, на екваторі, на континенті, який колись назвуть Африкою, запекла боротьба за виживання вкотре досягла кульмінації, і ніхто не міг передбачити, хто вийде з цієї боротьби переможцем. На безплідній сухій землі могли процвітати чи бодай вижити тільки або крихітні, або спритні, або люті.

Австралопітеки не володіли жодною з цих якостей, та вони й не процвітали; насправді, людиноподібні мавпи вже ступили на шлях до повного вимирання. Група австралопітеків приблизно з п'ятдесяти особин оселилася в печерах біля невеликої долини, яку розділяв навпіл млявий струмок, що біг із гірських снігів на півночі за дві сотні миль звідти. Бували часи, коли струмок зовсім пересихав, і плем'я жило під постійною загрозою смерти від спраги.

Людиноподібні ніколи не їли досхочу, а наразі вони голодували. Коли перші промені ранкового сонця засвітили в печері, Задивлений на Місяць помітив, що вночі помер його батько. Він не усвідомлював, що Старий був його батьком, такі стосунки були поза межами його розуміння, але він дивився на виснажене мертве тіло й відчував якесь неясне занепокоєння, що заміняло йому сум.

Двоє дітей почали скиглити від голоду, але замовкли, шойно Задивлений на Місяць гаркнув на них. Одна з матерів, боронячи немовля, яке не могла до пуття проговорити, загарчала у відповідь; ватажок був надто кволий, навіть щоб покарати її за самовпевненість.

Зараз уже досить розвиднилося, щоб можна було вийти з печери. Задивлений на Місяць схопив зморщений труп і потяг його за собою, згинаючись під низькою стелею печери. Іззовні він перекинув тіло через плече й став вертикально – у світі лиш одна-єдина тварина здатна так ходити.

Для свого виду Задивлений на Місяць вважався гігантом. Його зріст становив майже сто п'ятдесят сантиметрів, а вага, попри кепське харчування, була понад сорок п'ять кілограмів. Мускулясте, укрите волоссям тіло австралопітека являло собою щось середнє між приматом і

людиною, але його голова вже більше нагадувала людську. Він мав низький лоб, гребені над очницями, але в його генах, без сумніву, жевріла обіцянка людськості. Коли Задивлений на Місяць споглядав ворожий світ плейстоцену, у його погляді палала іскра чогось такого, що відрізняло його від інших приматів. У тих темних, ямкуватих очах промайнув світанок свідомості – першої ознаки розуму. Та ця свідомість могла зникнути у віках і ніколи не дати плодів.

Задивлений на Місяць не помітив жодних ознак небезпеки, тож почав спускатися вниз по майже вертикальному схилу одразу за печерою, ноша трохи гальмувала його рухи. Немов чекаючи на його сигнал, решта племені почала вилазити зі своїх сховків серед каміння. Усі квапилися до брудного струмка, щоб зранку напитися.

Задивлений на Місяць огледів долину, прагнучи визначити, чи видно Інших, але не помітив жодних ознак їхньої присутності. Можливо, вони ще не повиходили зі своїх печер або вже помандрували далі схилом горба. Оскільки їх не було видно, Задивлений на Місяць забув про їхнє існування; він не міг пам'ятати водночас більше, ніж про одну річ.

Спершу конче слід позбутися Старого, але, на щастя, ця проблема не потребувала значних розумових зусиль. Цього сезону сталося багато смертей, одна в його печері; він має просто покласти труп там, де залишив новонароджену дитину минулої чверті місяця, гієни подбають про все інше.

Вони вже чекали там, де маленька долина переходила в савану, немов знали, що він прийде. Задивлений на Місяць залишив тіло під невеликим кущем – усі кістки, які там лежали доти, зникли – і поквапився назад до свого племені. Він більше ніколи не згадував про свого батька.

Два його товариші – дорослі самці з інших печер – і більшість молодняку вже нищпорили між низькорослими деревами в долині, шукаючи ягоди, соковите коріння й листя, випадкові подарунки долі на кшталт маленьких ящірок і гризунів. Тільки діти й найслабші старі zostалися в печерах; якщо вони знайдуть якусь додаткову їжу до кінця дня, то, може, їх погодують. Якщо ні, гієнам знову пощастить.

Однак цей день видався щасливим, хоча Задивлений на Місяць насправді не мав спогадів про минуле й не міг порівнювати свої дні. Він знайшов гніздо диких бджіл у дуплі засохлого дерева й насолоджувався ласощами, найкращими з тих, які досі знав його народ, він все ще облизував пальці, ведучи плем'я після обіду в напрямку до печер. Звісно, бджоли його немилосердно жалили, але Задивлений на Місяць навіть не звертав на те уваги. Сьогодні він був як ніколи задоволений життям; так, досі кортіло їсти, але принаймні він не охляв із голоду. А то вже найбільше щастя, на яке може сподіватись австралопітек.

Його вдовolenня зникло, коли вони дійшли до струмка. Там були Інші. Вони щодня приходили туди, і щоразу їхня присутність дратувала.

Інших було щось близько тридцяти, і вони нічим не відрізнялися від членів племені Задивленого на Місяць. Побачивши конкурентів, вони почали стрибати, тріпати руками й верещати на своєму боці струмка, а члени племені Задивленого на Місяць відповідали тим самим.

Далі від погроз справа не зайшла. Попри те, що австралопітеки часто кидалися в бійку, їхні двобої рідко завершувалися серйозними травмами. Вони просто не мали пазурів та гострих зубів, хутро, яке вкривало їхні тіла, добре захищало, тож людиноподібні не могли заподіяти один одному значної шкоди. У будь-якому разі, вони просто не мали досить енергії, щоб

витрачати її на колотнечу. Крики й погрози – оце найкращий спосіб доводити свою позицію.

Сутичка тривала хвилин п'ять, потім галас стих так само швидко, як і зчинився, і всі присутні таки напилися каламутної води. Після цього, щоб зберегти власну гідність, кожна група позначила свою територію. Коли цю важливу справу було завершено, плем'я рушило на пошуки їжі на своєму боці струмка. Найближче варте уваги пасовисько було десь за милю від печер, і австралопітеки мусили ділити його зі стадом тварин, схожих на антилоп, яких неабияк дратувала присутність людиноподібних. Цих антилоп важко відігнати, бо вони мали гострі роги – зброю, що про неї австралопітеки не могли навіть мріяти.

Тож Задивлений на Місяць і його одноплеменці жували ягоди, фрукти й листя, щоб утамувати голод, поки довкола них, змагаючись із ними за той самий харч, ходило джерело такої їжі, про яку вони навіть і не мріяли. Тисячі тон соковитого м'яса вешталися саваною, але австралопітеки навіть не уявляли, що це м'ясо якимось можна дістати. Серед розвою харчу вони повільно вмирили з голоду.

З останніми променями сонця плем'я без пригод повернулося до своїх печер. Поранена самиця, яка залишилася сьогодні в печері, зарохкала від насолоди, коли Задивлений на Місяць простягнув їй гілку, усипану ягодами, і почала жадібно їх пожирати. Цією їжею годі наїстися, але ягоди допоможуть їй вижити, поки рани, завдані леопардом, загояться й вона знову зможе шукати собі поживу сама.

Над долиною зійшла повня, і з далеких гір подув крижаний вітер. Сьогодні вночі буде дуже холодно, але холод, як і голод, то не підстава для якихось рішень, то просто частина повсякденного життя.

Задивлений на Місяць ледь ворухнувся, почувши скигління й крики, що відлунили від схилу однієї з нижчих печер, випадковий рик леопарда повідомив йому, що сталося.

Там, унизу, у темряві, Сивий та його родина боролися зі страшним хижаким і помирили в нерівній боротьбі, Задивлений на Місяць ніколи не думав, що їм можна якимось допомогти. Жорстка логіка виживання відкидає такі фантазії, жодного голосу протесту не почулося зі схилів пагорба, що причаївся, дослухаючись. Усі печери мовчали, ніхто не хотів накликати лиха на свій дім.

Метушня стихла, Задивлений на Місяць почув такий звук, наче тіло тягнуть по камінню. Це тривало лише кілька секунд, потім здобич опинилася повністю під владою леопарда. Відходячи геть, хижак більше не шумів, він легко ніс свою жертву в щелепах.

На день чи два небезпека від леопарда минулася, але з можливостей світла холодного Маленького Сонця, що сяє лише вночі, можуть скористатися інші вороги. Якщо пильнувати, то менших хижаків інколи вдається відігнати криками. Задивлений на Місяць виліз із печери, вимерся на здоровезний валун біля входу й сів там навпочіпки, обстежуючи долину.

З усіх істот, що досі ходили по землі, австралопітеки перші почали дивитися на місяць. І хоч Задивлений на Місяць цього не пам'ятав, дитиною він тягнувся вгору, щоб торкнутися того примарного обличчя над пагорбами.

Йому це ніколи не вдавалося, і тепер він був уже доволі дорослий, щоб зрозуміти чому. Звичайно, якщо він хоче дістати ту штуку, йому треба знайти достатньо високе дерево й залізти на нього.

Інколи він дивився на долину, іноді – на місяць, але прислухався він завжди. Раз чи двічі австралопітек починав був дрімати тривожним сном, але найменший звук міг його розбудити. У поважному віці двадцяти п'яти років Задивлений на Місяць прекрасно володів усім арсеналом здібностей свого виду; якщо поталанить і він уникне нещасних випадків, хвороб, хижаків і голоду, зможе прожити ще аж десять років.

Настала глупа ніч, холодна й прозора, нічого не відбувалося. Місяць піднявся на тлі екваторіальних сузір'їв, іще не бачених жодною людиною. У печерах у перервах між полохливим сном і нажаханим очікуванням біди народжувалися страхи прийдешніх поколінь.

Сліпучий вогник, яскравіший за будь-яку зірку, двічі повільно перетнув небосхил, досяг zenіту й опустився на сході.

Розділ 2. Новий камінь

Пізно вночі Задивлений на Місяць раптово прокинувся. Утомлений метушнею й неприємностями напередодні, він спав глибшим сном, аніж зазвичай, але слабе шкряботіння внизу в долині миттю його збудило.

Він сів у смердючій темряві своєї печери, напружено вдивляючись і вслухаючись, страх повільно заповзав у його душу. Ніколи у своєму житті – уже вдвічі довшому, ніж на це могли сподіватися представники його виду, – він не чув такого звуку. Великі кішки наближались тихо, їх видавали лише рідкісні зсуви ґрунту та тріск випадкової гілки. А цей хрускіт тривав і навіть ставав голоснішим. Здавалося, якась величезна тварина рухається в темряві, не криючись і не зважаючи на перешкоди. Раптом Задивлений на Місяць почув звук, що, безперечно, свідчив: хтось вириває куці з корінням; слони та дейнотерії^[1 – Тварина, схожа на слона, що жила на Землі приблизно 20 млн років тому. – Тут і далі прим. пер., якщо не вказано інше.] могли це зробити, але в іншому вони рухалися так само нечутно, як і кішки.

А потім почувся звук, який Задивлений на Місяць не міг упізнати, тому що такого звуку світ не чув від початку часів. Брязкіт металу об камінь.

Задивлений на Місяць зіткнувся з новим каменем, коли вивів плем'я вниз до річки з першими світанковими променями. Він уже геть забув про нічні страхи, тому що після загадкових звуків не відбулося нічого поганого, він навіть не подумав асоціювати цю дивну штуkenцію з небезпекою чи страхом. Зрештою, нічого в ній не насторожувало.

Біля печери стояла прямокутна плита з цілком прозорого матеріалу, утричі вища за нього, але досить вузька, щоб охопити її руками; ця плита була настільки прозора, що її навіть важко було помітити, лише промені вранішнього сонця відбивалися від кутів. Задивлений на Місяць ніколи не бачив криги чи навіть прозорої води, тож природних об'єктів, із якими він міг би порівняти цю примару, для нього просто не існувало. Ця штука була вельми приваблива, і, хоч Задивлений на Місяць, добре навчений власним досвідом і досвідом попередніх поколінь, намагався уникати нових речей, він не міг відмовити собі наблизитися боком до нового каменя. Нічого не сталось, і він поклав руку на плиту, відчувши прохолодну тверду поверхню.

Після кількох хвилин напружених роздумів Задивлений на Місяць нарешті знайшов найлогічніше з можливих пояснень щодо появи загадкового об'єкта. Це, звичайно, камінь, і він, напевно, виріс за ніч. Наприклад, рослини,

вони теж ростуть уночі, або ті соковиті плоди, схожі на камінці. Правда, ті плоди маленькі й круглі, а це велике й з гострими кутами, а втім, навіть видатніші філософи, що жили набагато пізніше за Задивленого на Місяць, не звертали уваги на очевидні деталі, що суперечили їхнім теоріям.

Ця неймовірна потуга абстрактного мислення привела Задивленого на Місяць до висновку, який він негайно забажав перевірити. Білі круглі камінці дуже смачні (хоч деякі з них викликали жакливі хвороби), можливо, оце високе також можна їсти?

Він кілька разів лизнув і спробував укусити цю штуку, але розчарувався. Воно не їстівне, тож як розсудливий австралопітек він попрямував до річки й геть зовсім забув про кристал, бо настав час для щоденної сварки з Іншими.

Пошук їжі сьогодні видався невдалим, і племені довелося відійти на кілька миль від печер, щоб пошукати харчів. Від нещадного полуденного сонця одна зі слабших самиць зомліла далеко від будь-якого можливого прихистку. Інші зібралися навколо, джеркотіли й співчутливо ревли, але нічого не могли вдіяти. Якби ж плем'я було не таке виснажене, і їм забрали з собою, але вони просто не мали сили на співчуття. Її так і залишили лежати на осонні, вона мала прийти до тями або загинути. Коли ввечері вони поверталися до печер повз ту місцину, від їхньої одноплемінниці не залишилося навіть кісток.

В останніх променях сонця, тривожно озирючись, чи не видно мисливців, що раненько вийшли на полювання, австралопітеки хутко напилися зі струмка й почали дряпатися до своїх печер. На відстані приблизно ста метрів від Нового Каменя людиноподібні почули звук.

Він був ледь чутним, однак налякав їх до смерті, тож людиноподібні завмерли на стежині, паралізовані страхом. Проста повторювана вібрація діяла на нерви, вона пульсувала від кристала й гіпнотизувала всіх, хто потрапляв у її поле. Уперше й востаннє за три мільйони років в Африці почувся звук барабанів.

Ритм лунав дедалі гучніше, інтенсивніше. Тепер австралопітеки, рухаючись як сновиди, почали наближатися до джерела звуку, що вабив їх до себе. Інколи вони навіть підтанцьовували, немов їхнє ество відповідало на ритми, які їхні нащадки не зможуть відтворити ще цілі тисячоліття. Повністю загіпнотизовані австралопітеки зібралися навколо моноліту, забувши труднощі дня, небезпеку п'ятьми й голод.

Бій барабанів став голоснішим, на землю спустилася темрява. Щойно тіні видовжились і на небі згасли останні промені сонця, кристал почав світитися.

Спершу він утратив свою прозорість і засвітився блідим молочним сяйвом. Дразливі, непевні фантоми рухалися на його поверхні й у глибині. Вони об'єдналися в блоки світла і тіні, потім на поверхні кристала з'явилися візерунки, що почали повільно обертатися.

Швидше й швидше обертатися колеса світла в моноліті, барабанний бій прискорювався. Тепер уже цілком загіпнотизовані австралопітеки могли лише зачудовано спостерігати це диво піротехніки. Вони геть забули інстинкти своїх предків й уроки школи виживання, зазвичай ніхто з них не бував далеко від печери так пізно ввечері. Навколишні кущі сповнилися кляклыми істотами; це нічні хижачки навіть забули про свою потребу вбивати, бо хотіли подивитися, що ж станеться далі.

Тепер промені світла почали зливатися, потім вони об'єдналися в блоки, обертаючись навколо своєї осі. Ці блоки розділилися на пари і, дещо змінивши траєкторію, почали коливатись один уперек одного, повільно змінюючи кути перетину. Фантастичні швидкоплинні геометричні візерунки то з'являлися, то зникали, а сяйливі гратки перетиналися між собою й розходилися. Людиноподібні стали загіпнотизованими бранцями розсіяного кристала.

Вони й не здогадувалися, що саме зараз вивчається їхня свідомість, складається докладний атлас тіл, досліджуються їхні реакції – кристал оцінює їхній потенціал. Спершу все плем'я застигло на напівзігнутих ногах, немов живі статуї. Потім найближчий до кристала австралопітек раптово почав рухатися.

Він не зрушив із місця, але його рухи стали жвавіми, немов у ляльки, яку сіпають за невидимі нитки. Його голова поверталася то туди, то сюди, рот то відкривався, то закривався без жодного звуку, а долоні то стискалися, то розтискалися. Перегородом він нахилився, вирвав довгу травину й кострубатими пальцями почав зав'язувати її у вузол.

Здавалося, якась сила примушує його це робити, він мав такий вигляд, немов боровся зі злим духом чи демоном, що раптом захопив його тіло. Австралопітек задихався, його очі наповнилися жахом, коли він намагався примусити свої пальці виконувати роботу, тоншу за всі, які він знав до цього.

Попри неймовірні зусилля, він лише розламав стеблину на частини. Коли ці частини впали на землю, сила, що спрямовувала рухи людиноподібного, облишила його тіло, і він знову закляк знерухомлений.

Інший австралопітек ожив і почав повторювати ті самі рухи. Цей був молодший, хутчіше вчився, йому вдалося досягти успіху там, де старший зазнав невдачі. Нарешті на планеті Земля був зав'язаний перший грубий вузол.

Іншим доводилося робити ще дивніші й безглуздіші речі. Деякі з них простягали руки й намагалися з'єднати разом пальці обох рук – спершу з обома розплющеними очима, потім із одним заплющеним. Дехто був змушений вдивлятися у візерунки на кристалі, що дрібнілися чимраз більше, допоки не зливалися в сіру мряку. Усі вони чули поодинокі чисті звуки різних діапазонів, але ці звуки швидко вийшли з того діапазону, який вони здатні були чути.

Коли надійшла черга Задивленого на Місяць, він майже не відчував страху. Він лиш обурювався з того, що його м'язи скорочуються, а кінцівки рухаються за чужими наказами.

Не розуміючи, навіщо йому це здалося, він нахилився й підібрав маленький камінчик. Розігнувшись, Задивлений на Місяць побачив на поверхні кристала нове зображення.

Мінливі гратки й візерунки зникли. Натомість з'явилося кілька концентричних кіл, які оточували маленький чорний диск. Підкорюючись мовчазному сигналу у своєму мозку, він пожбурих камінь незграбним кидком наввимашки. І схибив майже на метр.

«Спробуй ще раз», – знову пролунало в мозку. Задивлений на Місяць обнишпорив усе навколо, поки знайшов іншу гальку.

Цього разу камінь улучив у кристал із дзвінким, схожим на удар дзвону звуком. Йому ще було далеко до центру мішені, але рука, яка випустила його, стала влучнішою.

На четвертій спробі камінь ударився всього в кількох сантиметрах від яблучка. Відчуття невимовної насолоди, майже сексуальної за своєю природою, поглинуло свідомість австралопітека. Потім контроль зник, він не відчував жодних наказів, окрім як стояти й чекати.

Один по одному моноліт випробував усіх членів племені. Деяким усе вдавалося, але більшість не змогла виконати завдання кристала, і всі були належним чином винагороджені відчуттям задоволення чи болю.

Тепер кристал став однорідним, плита, немов велетенський ліхтар, невиразно світилася в навколишній п'яті. Наче прокидаючись зі сну, австралопітеки трясли головами й почали рухатися стежкою до свого прихистку. Вони не озиралися, не міркували над тим, що то за дивне світло проводить їх додому, до невідомого майбуття й навіть до зірок.

Розділ 3. Академія

Щойно кристал припинив подавати гіпнотичні сигнали до їхнього мозку й проводити експерименти з тілами, як Задивлений на Місяць і його одноплеменці вже не мали жодних спогадів про побачене й пережите. Наступного дня вони пройшли повз камінь на пашу, ні на секунду не затримуючись коло нього, нібито це неважлива й нецікава частина їхнього життя. Вони не могли з'їсти кристал, а кристал не міг з'їсти їх, отож, вочевидь, він не вартий уваги.

Унизу біля річки Інші, як завжди, галасували й погрожували. Їхній ватажок, австралопітек із одним вухом, приблизно такого самого віку й зросту, як і Задивлений на Місяць, лише тендітнішої статури, навіть зробив короткий набіг на територію ворожого племені, голосно ревучи та розмахуючи руками, щоб налякати супротивників і підтримати власну хоробрість. Води в струмку тепер залишилося тільки по щиколотку, не більше, але чим далі просувався Одновухий, тим більш непевним і зніченим він ставав. Дуже скоро він сповільнився, відтак зовсім зупинився, повернув назад і з удаваною гідністю почимчикував до своїх.

У всьому іншому їхня щоденна рутинна не зазнала жодних змін: плем'я зібрало досить їжі, щоб прожити до наступного дня й ніхто не помер.

Того вечора кристал знову чекав на них, оточений розпульсованою ауру світла та звуку. Цього разу програма була вигадливішою й трохи відрізнялася від учорашньої.

Деяких представників племені кристал повністю ігнорував, зосередивши увагу на найбільш перспективних особинах. Задивлений на Місяць потрапив до їх числа, він іще раз відчув допитливого випробувача, що намагався пізнати невикористаний потенціал його мозку. Потім почалися видіння.

Ці видіння могли народжуватися в кристалі чи, можливо, у його мозку. У будь-якому разі, для Задивленого на Місяць вони були цілком реальні. Якимось чином звичний автоматичний імпульс виганяти чужаків зі своєї території був приспаний.

Він побачив мирну сім'ю австралопітеків, вона лише в одному відрізнялася від тих, які він зазвичай спостерігав: самець, самка й двійко дітей, що таємничим чином постали перед ним, були ситі та вгодовані, з гладким блискучим хутром. Такого достатку Задивлений на Місяць не міг навіть уявити.

Несвідомо він відчув свої ребра, що випиналися з тіла, а натомість ребра тих істот покривав лій. Вони відпочивали біля входу до своєї печери, час від часу ліниво перевертаючись на осонні, явно перебуваючи в мирі з цілим світом. Час від часу самець голосно відригував, напевно, наївшись досхоchu.

Більше нічого не відбулось, і після п'яти хвилин видіння раптом зникло. Кристал перетворився на мерехтливий екран у темряві; Задивлений на Місяць потермосив себе, немов прокидаючись зі сну, заледве розуміючи, де він є, і повів своє плем'я назад до печер.

Він не мав свідомих спогадів про те, що бачив тієї ночі. Коли замислений австралопітек сів біля входу до свого лігва, його вуха вловлювали звуки світу довкола нього, а в серці прокидався невиразний біль від нової потужної емоції. Це було невиразне й розпливчате почуття заздрості й незадоволення своїм життям. Він не мав уявлення про причину такого стану, але невдоволення заповонило його ество, і Задивлений на Місяць іше на один малесенький крок наблизився до людини.

Вистава з тими відгодованими приматами повторювалася щоночі, аж поки не стала джерелом заздрісного роздратування в її глядача. Це роздратування породило в душі Задивленого на Місяць вічну гризоту. Але те, що він бачив у себе перед очима, не могло дати бажаного висліду, потрібне було ще психологічне підкріплення. Якоісь миті в житті австралопітека раптом відбувся прорив, про який він потім ніколи не міг згадати. Атоми його примітивного мозку сформувалися в нові комбінації. Якщо він виживе, то ті комбінації стануть вічними й разом із його генами передадуться наступним поколінням.

Еволюція – страшенно повільний процес, але кристал терплячий. Ні він, ані його точні копії, розкидані по половині земної кулі, не сподівалися досягти успіху з усіма десятками груп, що брали участь в експерименті. Сотні невдач не мали значення, коли єдиний успіх міг би змінити долю світу.

До наступної повні плем'я бачило одне народження й дві смерті. Причиною однієї смерті став голод, а друга трапилася під час нічного ритуалу. Намагаючись акуратно з'єднати два камені до купи, один австралопітек раптово знепритомнів. Кристал миттєво згас, і плем'я отямилось від гіпнозу. Однак той примат, що знепритомнів, і далі лежав нерухомо, і до ранку, як звичайно, його тіло зникло.

Наступного вечора випробувань не проводилося, кристал досі аналізував свою помилку. У темряві плем'я проминуло плиту, цілком нехтуючи її. А наступної ночі кристал знову був готовий до роботи.

Четверо вгодованих австралопітеків досі являлися Задивленому на Місяць, але тепер вони робили незвичайні речі. Задивлений на Місяць почав дрібно тремтіти, йому здавалося, що його мозок зараз вибухне, він не хотів на це дивитися, хотів відвернутися. Але та нещадна сила, що контролювала його, не послаблювала свого впливу, він мав засвоїти урок до кінця, хоч як повставали проти цього його інстинкти.

Ті інстинкти добре прислужилися предкам австралопітеків у дні теплих дощів і родючої землі, коли їжа була скрізь, хоч куди подайся. Тепер часи

змінювалися й успадкована мудрість віків перетворилася на безтям. Людиноподібні мусили пристосуватись або вимерти, як чимало більших і сильніших тварин до них, чиї кістки лежали, схоронені у вапнякових пагорбах.

Отож-бо Задивлений на Місяць незмигтно споглядав кристал, поки його мозок був відкритий для незрозумілих маніпуляцій. Часто він відчував нудоту, але відчуття голоду було постійним. Час від часу його руки несвідомо стискалися в жестах, що визначають його новий спосіб життя.

Задивлений на Місяць несподівано зупинився, побачивши, як стадо бородавочників, пригнувшись і рохкаючи, рухалося стежиною. Свині й примати завжди ігнорували одне одного, адже їхні інтереси не перетиналися. Так само, як більшість тварин, що не змагаються за їжу, вони просто трималися подалі одне від одного.

Утім, тепер Задивлений на Місяць завмер, побачивши їх, відступив назад, потім рушив уперед, намагаючись зрозуміти свої імпульси. Немов сновида, австралопітек почав нищпорити по землі, шукаючи щось, хоч, що саме шукав, він не міг би пояснити, навіть якби вмів розмовляти. Задивлений на Місяць пізнав цю річ, коли побачив її.

Він підібрав важкий загострений камінь близько п'ятнадцяти сантиметрів завдовжки, і, хоч тримати його було не надто зручно, цей камінь мав згодитися. Примат змахнув рукою з каменем, спантеличений її збільшеною вагою, він тішився відчуттям сили й влади. Тоді Задивлений на Місяць почав обережно підходити до найближчої свині.

Йому трапилося молоде поросля, дурне навіть за невибагливими стандартами розуму бородавочника. Хоч воно й помітило австралопітека кутиком ока, але не сприйняло мавпу серйозно, допоки вже не було запізно. Та й чому бородавочник мав підозрювати цих безпечних створінь у якихось лихих намірах? Бородавочник прошкував своєю дорогою, риючи траву, аж поки кам'яний молот не знищив його невиразну свідомість. Решта стада й далі собі паслася, нічим не потривожена, убивство було тихим і швидким.

Інші примати здивовано й захоплено спостерігали за цим дійством. Тепер вони зібралися навколо свого ватажка. Потім один із них підняв скривавлений камінь і почав гатити по мертвій свині. Інші наслідували його, використовуючи палиці й каміння, які тільки могли знайти, аж поки їхня жертва не перетворилася на брудне місиво м'яса та кісток.

Відтак їм стало нудно, деякі людиноподібні розбрелися по довколишній місцевості, доки інші нерішуче завмерли над понівеченим трупом – майбутнє світу чекало на їхнє рішення. Минуло надзвичайно багато часу, аж раптом одна з самиць-годувальниць почала лизати скривавлений камінь, який вона тримала в руці.

А ще більше часу знадобилося Задивленому на Місяць, хоч йому вже стільки було показано, щоб зрозуміти: він більше ніколи не голодуватиме.

Розділ 4. Леопард

Хоча зняряддя, якими їх запрограмували послуговуватися, були доволі примітивні, вони могли змінити світ і зробити австралопітеків його господарями. Найпримітивнішим із цих знярядь був ручний камінь, що збільшував силу удару, і ломака з кістки, яка подовжувала досяжність

об'єкта та вберігала від іклів і пазурів розлюченої тварини. Із цими знаряддями вся та нескінченна ходяча іжа, яка мешкала в савані, тепер належала людиноподібним.

Проте австралопітеки потребували допоміжних знарядь, бо їхні зуби й нігті не могли розшматувати щось більше за кролика. На щастя, Природа забезпечила ім прекрасні інструменти, залишалось тільки виявити достатньо розуму, щоб їх дібрати.

По-перше, примітивний, але дуже ефективний ніж та пилка – модель, яка служила наступні три мільйони років, – нижня щелепа антилопи із зубами. Її істотно не вдосконалювали до появи сталі. Ще шило або кинджал у формі рогу антилопи і, нарешті, скребки, зроблені з повної щелепи будь-якої маленької тварини.

Камінь, ломака, ріг-кинджал, кістковий скребок – ці чудові винаходи допомогли австралопітекам вижити. Людиноподібні швидко визнали знаряддя за символи могутності, але минуло багато місяців перед тим, як їхні неповороткі пальці навчилися зрештою використовувати їх.

Можливо, якби австралопітеки мали більше часу, вони могли і власним розумом дотумкати до такого дивовижного й чудового використання природної зброї як знаряддя. Проте обставини повстали проти них, і навіть тепер з інструментами людиноподібні мавпи могли згинати навіки в тих тисячоліттях, що пролягли від них до людини.

Приматам випав золотий шанс. Другої такої нагоди вже не буде; їхнє майбутнє, якщо висловлюватися надто літературно, у їхніх руках.

Місяць повнився й зникав, діти народжувалися й іноді виживали, виснажені, беззубі тридцятилітні старі помирали, уночі леопард забирав свою данину, Інші щодня погрожували ім із протилежного берега струмка – і плем'я процвітало.

Австралопітеки добре засвоїли уроки, тепер вони могли запросто впоратися з усіма інструментами, які ім довірили. Навіть згадка про голод зникла з їхніх мізків, і хоча з початком полювання бородавочки стали лякливими, були ще газелі, антилопи й зебри, яких на рівнині паслася сила-силенна. Усі ці й інші тварини стали здобиччю новоспечених мисливців.

Австралопітеки більше не зомлівали від голоду, тепер вони мали час і на відпочинок, і на перші зародки мислення. Це нове, краще життя сприймалось як належне, людиноподібні не пов'язували його з монолітом, який досі стояв біля стежки до струмка. Якби вони колись і замислилися про причини таких змін, то поставили б їх на карб своїм розумовим здібностям. Та вони вже й не уявляли собі, як можна жити по-іншому.

Однак жодна утопія не ідеальна, і ця теж мала певні вади. Першою з них був леопард-людожер, чия пристрасть до австралопітеків навіть посилилася відтоді, як вони стали вгодованішими. І друга – плем'я на іншому березі річки. Якимось дивом Інші вижили, уперто відмовлялися помирати з голоду і далі дратували плем'я Задивленого на Місяць.

Проблема леопарда була розв'язана почасти випадково, почасти завдяки серйозній, майже фатальній помилці Задивленого на Місяць. Утім, спершу ідея, яка спричинила помилку, здавалася такою чудовою, що ватажок аж пританцьовував з утіхи, радіючи, що це спало йому на думку. Напевно, його й не варто надто обвинувачувати за те, що не передбачив усіх можливих наслідків.

Плем'я досі іноді переживало лихі дні, хоч тепер це вже не мало безпосереднього стосунку до їхнього виживання. До сутінок вони не змогли нічого вполювати, і Задивлений на Місяць повів своє втомлене й роздратоване плем'я назад до прихистку на ніч. На порозі власної домівки вони знайшли один із рідкісних дарунків фортуни.

На стежці лежала доросла антилопа. Вона зламала задню ногу, але ще мала сили боротися, тож шакали трималися від її гострих рогів на шанобливій відстані. Хижаки були терплячі, вони знали: треба лише дочекатися слушної миті.

Але шакали геть забули про конкуренцію за їжу. Коли з'явилися людиноподібні, їм довелося втекти з сердитим гарчанням. Спершу австралопітеки також насторожено кружляли навколо здобичі, тримаючись подалі від її небезпечних рогів, а потім кинулися в наступ із палицями й каменюками.

Це зовсім не був швидкий скоординований наступ, до того часу, як нещасна тварина померла, сонце вже майже сіло і шакали знову посміливішали. У душі Задивленого на Місяць боролися два сильні почуття – страх і голод, він повільно усвідомлював, що його зусилля можуть виявитися марними. Залишатися довше поза печерами було надто небезпечно.

Потім Задивлений на Місяць іще раз підтвердив власну геніальність. Напруживши уяву, він подумки переніс убиту антилопу до своєї безпечної печери. Ватажок почав тягнути тушу в бік скелі, а інші, зрозумівши його намір, кинулися допомагати.

Якби він знав, як важко тягти вбиту антилопу, то ніколи б не брався за це. Лише сила й витримка, успадковані від його давніх прашурів, дозволили Задивленому на Місяць буксувати тушу крутим схилом. Кілька разів, ревучи від розчарування перед поразкою, він майже кидав свою здобич, але впертість така сама потужна, як і голод, штовхала його вперед. Інші подекуди допомагали йому, інколи заважали, а найчастіше просто байдуже рухалися поруч. Але зрештою він зробив це, в останні хвилини перед заходом сонця антилопу затягли до печери – і розпочався бенкет.

Кілька годин по тому ситий донесчочу Задивлений на Місяць раптом прокинувся. Сам не знаючи чому, він сів у темряві серед сонних тіл своїх одноплемінців і почав дослухатися.

Жодних звуків, окрім важкого дихання навколо, здавалось, увесь світ поринув у сон. Каміння перед входом до печери у світлі місяця в zenіті видавалося білим, мов кістка. Навіть думка про якусь небезпеку здавалася безглуздою.

Потім через якийсь час почувся шурхіт гальки. Нажаханий, але й зацікавлений Задивлений на Місяць підповз до виступу печери й зазирнув через її край.

Від того, що він там побачив, його паралізувало страхом так, що протягом тривалого часу він не міг поворухнутися. За якихось сім метрів унизу, просто на нього світили два блискучі золотаві ока, ці очі так загіпнотизували його, що він заледве розібрав гнучке жилаве тіло, яке перестрибувало з каменя на камінь. Ніколи досі леопард не забирався так високо. Хижак не звертав уваги на нижчі печери, хоч мав би знати, що там теж є здобич. Тепер його цікавила інша жертва, до вищих скель леопарда вабив запах крові.

За кілька секунд ніч розірвали жаскі крики австралопітеків із печери вище. Зрозумівши, що він утратив переваги несподіваного нападу, леопард

загарчав від люті. Але він усе ще рухався вперед, бо знав: йому нема чого боятися.

Хижак досяг виступу перед входом у печеру й секунду спочивав просто неба. Запах крові заповнив усе, він наповнював його знавіснілу крихітну свідомість одним нестримним бажанням. Леопард рішуче прослизнув до печери.

Тут хижак схибив уперше, бо від раптового переходу з освітленої місяцем місцини до темної печери навіть його звиклі до п'ятьми очі на мить осліпли. Австралопітеки могли бачити його силует на тлі входу в печеру ясніше, ніж леопард міг розгледіти їх. Людиноподібні були налякані, але тепер уже не зовсім безпорадні.

Геть не криючись, леопард гарчав і бив хвостом, роззираючись у пошуках жаданої їжі. Якби він зустрів своїх жертв просто неба, у нього не виникло б жодних проблем, але тепер примати були всі гуртом загнані в пастку, розпач додав їм сміливості здійснити неможливе, і вперше вони мали засоби для оборони.

Леопард зрозумів, що щось не так, коли відчув приголомшливий удар по голові. Він кинувся вперед, почувся крик болю, бо кігті його передніх лап розсікли м'яку плоть. Потім леопард відчув біль, немов від того, що щось гостре вп'ялося йому в тіло – раз, удруге й, нарешті, утретє. Він обернувся, воліючи завдати удару, але тіні верещали й танцювали зусібіч, він не міг обрати об'єкт для нападу.

Знову сильний удар поперек морди. Зуби леопарда гризнули щось біле, що падало на нього в темряві, – це виявилася лише мертва кістка. Тепер остаточно та наймовірне припущення – його тягнуть за хвіст.

Леопард обернувся, відкидаючи свого зухвалого кривдника до стіни печери. Проте, хай що хижак робив, він не міг уникнути граду ударів, який завдавали йому своєю новою зброєю незграбні, але дужі руки. Його рик болю перетворився на рик тривоги, а тривога змінилася на розпуку. Невблаганний мисливець тепер став здобиччю й відчайдушно намагався втекти.

І нарешті леопард припустився другої помилки: через несподіванку та страх він забув, де перебуває зараз. Чи, можливо, він просто був настільки приголомшений і засліплений градом ударів, які сипалися на його голову, у будь-якому разі, леопард хутко вискочив із печери. Він жажливо заверещав, не відчувши ґрунту під лапами. Трохи згодом пролунав глухий звук – то леопард урізався в скелі, після цього було чути лише шурхіт камінців, який швидко затих.

Окрилений перемогою, Задивлений на Місяць довго танцював і жебонів біля входу в печеру. Він слушно зауважив, що відтепер увесь його світ змінився і він, Задивлений на Місяць, більше не безпорадна жертва обставин.

По тому австралопітек повернувся до печери й уперше у своєму житті поринув у глибокий сон.

Уранці плем'я знайшло труп леопарда біля підніжжя скелі. Попри те, що хижак помер, минув ще якийсь час, поки хтось із них наважився підступити до переможеного чудовиська, згодом вони всі оточили його зі своїми камінними ножами й пилками.

На них чекала дуже важка робота, тому того дня вони не полювали.

Розділ 5. Зустріч на світанку

Ведучи своє плем'я до річки в непевних світанкових променях, Задивлений на Місяць нерішуче затримався на знайомому місці. Він відчував: тут чогось бракує, але не міг згадати, чого саме.

Зрештою Задивлений на Місяць не став над цим надто замислюватися, зараз його голова була заклопотана важливішими справами.

Немов грім і блискавиця, неначе хмари й буря, кристал відлетів так само таємниче, як і з'явився. Він зник у минулому, що для австралопітеків не існувало, тож Задивлений на Місяць більше ніколи про нього не згадував.

Ні плем'я, ані їхній ватажок ніколи не дізнаються, що цей кристал зробив для них. Прямуючи до струмка, вони лише на хвилю зупинилися на тому місці, де він колись стояв, самі не знаючи чому.

На іншому боці струмка, на своїй досі незайманій і безпечній території, Інші перші вгледіли Задивленого на Місяць і з десятків самців його племені, чиї силуети чітко вимальовувалися на тлі світанку. Вони зчинили свій звичний галас, але цього разу їм не відповідали.

Упевнено й цілеспрямовано і – мовчки – Задивлений на Місяць і його побратими спускалися на нижчий пагорб, щоб обійти річку. Коли вони наблизились, Інші раптом замовкли. Їхній ритуальний гнів ущух і змінився на тваринний жах.

Вони збагнули: щось сталося, ця зустріч відрізняється від усіх попередніх. Камінні ломаки та примітивні кинджали в руках членів племені Задивленого на Місяць не дуже їх стривожили, бо вони просто не розуміли їхнього призначення. Інші лише відчували, що тепер їхні супротивники налаштовані як ніколи рішуче і це якимось чином їм загрожує.

Процесія зупинилася на краю води, і ця зупинка підбадьорила Інших. Під проводом Одновухого вони знову розпочали свою бойову пісеньку. Галас тривав лише кілька секунд – аж доки передчуття справжньої загрози змусило їх замовкнути.

Задивлений на Місяць підніс руки високо в повітря, демонструючи ношу, яку доти закривали тіла його одноплеменців, – велику гілку, на яку насаджено скривавлену голову леопарда. Пашу хижака відкрили за допомогою палиці, і величезні ікла примарно поблискували в першому промінні сонця.

Більшість Інших заціпеніли зі страху, тож не могли бодай поворухнутись, але деякі з них почали повільно, спотикаючись, відступати. Саме такого знаку й потребував Задивлений на Місяць. Досі підносячи догори свій трофей, він узявся перетинати струмок. Після секундної затримки його підлеглі захлюпотіли слідом.

Коли Задивлений на Місяць досягнув іншого берега, Одновухий досі стояв на своїй території. Можливо, він був надто хоробрий чи занадто дурний, щоб тікати, можливо, він усе ще не міг повірити, що це відбувається насправді. Боягуз або герой – хіба не однаково, коли смерть шкіриться до тебе своїм жахливим виширом?

Інші поховалися в кущі, здійнявши вереск від переляку, але вони повернуться й скоро забудуть про свого втраченого зверхника.

Кілька секунд задивлений на Місяць нерішуче стояв над своєю новою здобиччю, намагаючись усвідомити той дивний факт, що мертвий леопард теж може вбивати. Тепер він став володарем світу й не знав до пуття, що робити далі.

Проте він щось вигидає.

Розділ 6. Поява людини

Нова тварина з'явилася на планеті Земля, неквапно поширюючись світом із серця Африки. Вона була аж така рідкісна, що під час побіжного огляду її навіть важко було помітити серед мільйонів істот, якими кишіла земля й вода. Ніхто не міг гарантувати, що ця істота зможе процвітати чи хоча б вижити в цьому світі, де набагато могутніші тварини зникали; її доля досі залишалася невизначеною. За сто тисяч років відтоді, як кристал зійшов на Африку, людиноподібні не вигидали нічого нового. Проте вони почали змінюватися і покращувати свої вміння, неприступні іншим тваринам. Кістяні ломачі збільшували досяжність їхніх рук і силу удару, австралопітеки вже не були безпорадними проти хижаків, з якими мали конкурувати за їжу. Менших м'ясоїдних вони могли відігнати від їхньої власної здобичі, більших – налякати й змусити відступити.

Їхні масивні зуби стали менші, оскільки для людиноподібних вони вже не мали такого значення. Каменями з гострими кутами вони могли послуговуватися, щоб викопувати корінці чи розрізати тверду плоть і волокна. Тож австралопітеки почали використовувати їх, і це мало неймовірні наслідки. Людиноподібні більше не стикалися з неодмінним голодуванням, коли їхні зуби руйнувалися чи випадали, навіть найгрубіші знаряддя могли додати їм багато років життя. Коли зменшилися їхні ікла, почала змінюватися й форма обличчя: зникла тваринна морда, масивні щелепи стали тоншими, рот уже був здатен вимовляти тонші звуки. Мова ще досі на мільйон років попереду, але вже зроблено перші кроки до неї.

А потім світ почав змінюватися. На чотирьох великих хвилях, гребені яких припадали на кожні дві тисячі років, Льодовикові періоди охоплювали землю, залишаючи на ній свої сліди. Далі від тропіків льодовики вбили всіх, хто зарано покинув свою прабатьківщину, і скрізь, де повіяло холодом, були види, які не змогли пристосуватися до нових умов.

Коли лід зійшов, то забрав із собою чимало ранніх видів, серед них і австралопітеків. Але вони, на відміну від багатьох інших, залишили по собі нащадків, австралопітеки не вимерли, вони трансформувалися. Знаряддя праці переробили своїх винахідників.

Від застосування палиць і кременю руки людиноподібних стали далеко вправнішими за будь-що у тваринному світі, а це надало їм змогу робити кращі інструменти, а кращі інструменти, своєю чергою, удосконалювали їхні кінцівки й мозок. Так відбувався прискорений, чітко скерований процес, у результаті якого постала Людина.

Перші справжні люди мали інструменти й зброю не набагато досконаліші, ніж їхні предки за мільйон років до них, але вони вмели вправніше послуговуватися ними. Десь посеред тих темних віків люди вигидали найпотрібніший інструмент у світі, якого, однак, не можна ні побачити, ані торкнутися. Вони навчилися говорити й виграли першу велику битву з Часом. Тепер знання одного покоління передавалися іншому, і кожна епоха починалася там, де зупинилася попередня.

На відміну від тварин, які знали лише сучасність, Людина здобула минуле й через нього почала торувати шлях до майбуття.

Ще люди навчилися користатися з сил природи. Приборкавши вогонь, наші предки розпочали розвиток технологій і назавжди покинули свою первісну коліску серед тваринного світу. На зміну каменю прийшла бронза, а відтак залізо. Полювання доповнилося вирощуванням. Плем'я перетворилося на село, а село на місто. Мова почала увічнюватися завдяки позначкам на камені, глині й папірусі. Людина вигадала філософію та релігію. Вона необачно заселила небо богами.

Тіло людини ставало дедалі слабшим і менш захищеним, натомість засоби нападу ставали дедалі страшнішими. З каменю, бронзи, заліза й сталі людина створила повний арсенал усього, що могло різати та колоти, і досить рано навчилася уражати свої жертви на відстані. Спис, лук, рушниця й, нарешті, керована ракета – зброя далекого діапазону дії та джерело необмеженої влади.

Без цієї зброї, дарма що часто-густо її застосовували проти до себе подібних, Людина ніколи б не завоювала світу. У зброю людина вклала серце й душу, і протягом віків зброя вірно служила своїм творцям.

Але відтепер з появою зброї, хай скільки людство існуватиме, воно завжди мусить жити в позиченому часі.

Частина 2

МАТ-1

Розділ 7. Спеціальний рейс

Не має значення, укотре ви покидаєте Землю, казав собі доктор Гейвуд Флойд, ви ніколи не перестанете хвилюватися перед відльотом. Він був раз на Марсі, тричі на Місяці й на різноманітних космічних станціях так часто, що вже й збився з ліку. Але з наближенням миті старту він усвідомлював дедалі більшу напругу, зачудування та трепет, а також – так – хвилювання, яке ставило його на один рівень із будь-яким сухопутним щуром, що очікує свого першого космічного хрещення.

Реактивний літак, який доставив доктора Флойда сюди з Вашингтона після термінової нічної зустрічі з Президентом, тепер знижувався над, мабуть, найвідомішим, але й досі найбільш грандіозним краєвидом у світі. Пам'ятники двом першим генераціям Підкорення Космосу простягалися на двадцять миль на південь від узбережжя Флориди, окреслені червоними миготливими вогниками, стояли корпуси «Сатурнів» і «Нептунів», які прокладали людству стежку до інших планет. Ці космічні кораблі зараз уже належали історії. На обрії у світлі прожекторів купалася срібна вежа – останній «Сатурн V», уже двадцять років національний пам'ятник і місце паломництва для туристів. Недалеко на тлі неба бовваніла рукотворна гора, неймовірний гігант – Корпус Ракетобудування. Ця будівля досі вважалася за найвищу споруду на Землі.

Проте все це належало вже минулому, а доктор Флойд летів у майбутнє. Коли літак почав приземлятися, він міг бачити під собою лабіринт будівель, потім велетенську злітну смугу, а через Флоридську рівнину широким чорним шрамом простягалася гігантська пускова доріжка. Наприкінці цієї доріжки, оточений транспортними засобами, залитий світлом, стояв космічний корабель, що готувався злетіти до зірок. Через обман зору, викликаний несподіваною зміною швидкості й висоти, докторові Флойду раптом здалося, що він дивиться вниз на маленького сріблястого метелика, спійманого в промінь ліхтаря.

Потім дрібні метушливі фігурки внизу на землі повернули йому справжнє уявлення про розміри космічного корабля, відстань між вузькими V-подібними крилами якого була щось до шістдесяти метрів. «І цей неймовірний гігант, – недовірливо, але й не без гордості подумав собі Флойд, – чекає на мене». Наскільки він знав, це було вперше, щоб усю місію підготовлювали заради доставки однієї-єдиної людини на Місяць.

Попри те що зараз була друга година ночі, група репортерів та операторів перехопила його на освітленому шляху до космічного корабля «Оріон III». Кількох із них він знав особисто, для нього як Голови Національної ради астронавтики прес-конференції являли собою частину повсякденного життя. Утім, зараз не місце й не час для інтерв'ю, та й сказати він їм нічого не може, але дуже важливо не образити панів медійників.

– Докторе Флойд! Я Джим Фостер із «Ассошіейтід ньюз». Скажіть кілька слів про мету вашого польоту?

– На жаль, без коментарів.

– Але ви справді зустрічалися з Президентом сьогодні вночі? – спитав знайомий голос.

– О, привіт, Майку. Боюся, ти даремно прокинувся так рано. Справді, без коментарів.

– Ви можете підтвердити чи спростувати інформацію про епідемію на Місяці? – запитав телевізійний репортер, поспішаючи за доктором і намагаючись тримати Флойда в об'єктиві своєї мініатюрної камери.

– Без коментарів, – похитав головою Флойд.

– А як щодо карантину? – поцікавився інший репортер. – Скільки він іще триватиме?

– Я не можу вам цього сказати.

– Докторе Флойд, – настирливо звернулася до нього маленька, але рішуча леді з преси, – яке ви можете дати пояснення цьому раптовому блокуванню зв'язку з Місяцем? Це якось пов'язано з політичною ситуацією?

– Якою ще політичною ситуацією? – роздратовано запитав доктор Флойд.

Серед репортерів прокотився сміх, хтось із них гукнув «Щасливої дороги, докторе!», коли він пройшов у зону, неприступну переслідувачам.

Наскільки він пам'ятав, зараз у країні не було жодних «політичних ситуацій», лише постійна криза. Із 1970-го року світ потерпав від двох проблем, які за іронією долі заперечували одна одну.

Хоч контроль за народжуваністю був тепер дешевий, надійний і дозволений усіма основними релігіями, людство запізнилося: населення Землі наразі

становило шість мільярдів, третина з них китайці. У деяких авторитарних суспільствах закон дозволяв мати кожній родині не більше як двох дітей, але простежити за виконанням цього припису було важко. Як вислід, усі країни потерпали від браку їжі, навіть у Сполучених Штатах траплялися дні без м'яса, повсюдний голод передбачали в найближчі п'ятнадцять років, попри героїчні спроби вирощувати їжу в морі та розробляти синтетичне харчування.

Незважаючи на те, що міжнародне координування зусиль у боротьбі з голодом було конче потрібне, протистоянь між країнами виникало не менше, ніж раніше.

За мільйони років людська раса не втратила своїх агресивних інстинктів, символічні знаки, зрозумілі лише професійним політикам, показували: тридцять вісім ядерних держав спостерігають одна за одною з войовничою готовністю. Усі гуртом вони мали достатній мегатоннаж, щоб зруйнувати всю поверхню земної кори. І хоч, на диво, досі ніхто ще не застосовував атомної зброї, так не могло тривати вічно.

А тепер із незрозумілих причин китайці почали продавати меншим країнам повний ядерний потенціал із п'ятдесяти боеголовок і з системою доставки. Ціна дорівнює лише 200,000,000 доларів, і найпростіші умови покупки.

Деякі експерти вважали, що, можливо, китайці просто намагаються зміцнити свою розхитану економіку, переводячи застарілі бойові системи в готівку. Проте існував й інший погляд: вони вигадали таку зброю, що не потребували іграшок на кшталт ядерних боеголовок. Ходили чутки про радіогіпноз за допомогою супутника, віруси примусу й шантаж штучними хворобами, від яких мали ліки лише самі китайці. Усі ці милі припущення являли собою, звичайно, пропаганду або чисту фантазію, але й повністю заперечити їх також ніхто не міг. Отже, щоразу, коли доктор Флойд відлітав із Землі, він не знав, чи буде хоч куди повертатися.

Коли єдиний пасажир зайшов у салон, його вітала стюардеса: «Доброго ранку, докторе Флойд. Я місс Сіммонс, від імені капітана Тайнеса й другого пілота Балларда я рада вітати вас на борту».

– Дякую, – відповів Флойд, усміхаючись, а сам подумав, чому всі стюардеси на космічних кораблях мають такі механічні голоси.

– Вирушаємо через п'ять хвилин, – вела далі стюардеса, жестом запрошуючи його в порожній салон для двадцяти пасажирів. – Ви можете обрати будь-яке місце, але капітан Тайнес радить вам сісти ліворуч біля вікна, якщо ви хочете спостерігати за процесом зльоту й посадки.

– Я так і вчиню, – відповів доктор Флойд, прямуючи до нарадженого місця.

Стюардеса ще трохи пометушилася біля нього, а потім рушила до своєї кабінки в кінці салону.

Флойд сів на сидіння, закріпив паски безпеки навколо талії й плечей та пристебнув портфель на сусіднє місце. За мить із м'яким клацанням увімкнувся гучномовець.

– Доброго ранку, – пролунав голос міс Сіммонс, – вас вітає спеціальний рейс № 3 з Кеннеді до Космічної станції-1.

Очевидно, стюардеса збиралася виконати для свого єдиного пасажирів всю звичну промову перед зльотом, і Флойд не зміг стримати усміху, коли вона невблаганно заговорила:

- Наш рейс триватиме п'ятдесят п'ять хвилин. Максимальне прискорення - два же, ми будемо в стані невагомості тридцять хвилин. Будь ласка, не залишайте свої місця доти, доки не увімкнуться сигнальні вогні.

Флойд обернувся й гукнув через плече:

- Дякую!

Йому відповіли трохи збентеженою, але чарівною усмішкою.

Після цього єдиний пасажир спеціального рейсу відкинувся в кріслі й розслабився. Як він підрахував, ця подорож коштуватиме платникам податків трохи більше від мільйона доларів. Якщо вона не виправдає себе, то його виженуть із роботи, але він завжди може повернутися в університет до свого перерваного дослідження над формуванням планет.

- Починаємо зворотний відлік, - почувся в гучномовці голос капітана зі звичними для радіодикторів заспокійливими інтонаціями.

- Злітаємо через хвилину.

Як завжди, здавалося, що ця хвилинка тягнулася вічність. Флойд гостро усвідомлював, які неймовірні сили зосередилися навколо нього, чекаючи на звільнення. У двох паливних баках космічного корабля й у системі накопичення енергії стартової доріжки дрімала сила атомної бомби. І вся ця енергія для того, щоб віднести його, Гейвуда Флойда, за дві сотні миль від Землі.

Тепер говорити старомодні «п'ять - чотири - три - два - один - пуск» не прийнято, надто дорого коштував цей відлік людським нервам.

- Запуск через п'ятнадцять секунд. Ви почуватиметеся краще, якщо почнете глибоко дихати.

Це справді правильно і з психологічної, і з фізіологічної позиції. Наповнюючи легені киснем, Флойд відчув себе краще. Коли катапульта почала розгойдувати свій тисячотонний снаряд, щоб жбурнути його над Атлантикою, він був готовий до будь-яких навантажень.

Важко сказати, коли саме вони відірвалися від землі й злетіли в повітря, але ракета раптово заревла вдвічі голосніше, а Флойд відчув, що чимдалі глибше занурюється в подушки свого крісла. Тепер, збагнув він, перша стадія польоту вже минула. Доктор хотів був глянути у вікно, але навіть повернути голову було важко. Це не спричинювало якогось дискомфорту, а, навпаки, перевантаження, прискорення й шалений рев моторів породжували в ньому незвичну ейфорію. У вухах дзвеніло, кров швидше бігала венами, Флойд почувався так добре, як ніколи впродовж багатьох років. Він знову став молодим, йому хотілося співати вголос - і тут можна було й співати, все одно ніхто не почує.

Це піднесення хутко минуло, коли до доктора Флойда повернулось усвідомлення того, що він залишає Землю й геть усе, що коли-небудь любив. На рідній планеті в нього zostалися троє дітей без матері, яка десять років тому відбула в ту фатальну подорож до Європи (Уже минуло десять років? Це неможливо. Але так воно і є...). Можливо, хоч заради них він мусить одружитися знову.

Він майже загубив відчуття часу, коли тиск і шум різко ослабли, а гучномовець проголосив:

- Підготовка до відокремлення нижнього ступеня. Руш!

Невеликий струс, і раптом Флойд згадав цитату Леонардо да Вінчі, яку він бачив колись на екрані в офісі НАСА:

«Великий Птах здійснить політ на спині великого птаха й принесе славу гнізду, в якому він народився».

Ну, тепер Великий Птах летів вище, ніж да Вінчі міг навіть уявити, а його використана частина поверталася назад на Землю.

Зробивши дугу в десять тисяч миль, порожній перший ступінь ракети планеруватиме в атмосфері, утрачатиме швидкість, поки приземлиться на мисі Кеннеді. За кілька годин після заправки й перевірки він уже знову буде готовий доправити іншу команду до царства сліпучої тиші, якої сам ніколи не досягне.

«Тепер, – подумав Флойд, – ми йдемо своїм ходом, на півдорозі до орбіти». Коли після запуску верхнього ступеня знову почалося прискорення, тиск був набагато слабшим: насправді Флойд відчував не більше ніж нормальну силу тяжіння. Проте ходити він не міг, бо «верх» тепер був у передній частині салону. Якби Флойду раптом спала нерозважлива думка покинути своє сидіння, він би розбився об задню стінку.

Цей ефект породжував певний дискомфорт, бо здавалося, ніби корабель стоїть на хвості. Для Флойда, який перебував у передній частині салону, усі місця здавалися закріпленими перед ним вертикально. Він щосили намагався не звертати уваги на цю прикру ілюзію. І тут назовні перед ними вибухнув світанок.

За лічені секунди вони прозогом помчали крізь завісу малинового, рожевого, золотавого й блакитного в пронизливу білість дня. Попри тоновані вікна, що мали відбивати сонячне світло, перші промені, які розійшлися салоном, майже осліпили Флойда на кілька хвилин. Він у космосі, хоч зірок тут не видно.

Флойд затулив очі рукою й спробував визирнути в найближче вікно. Там у променях сонця світилося, мов до білого розжарений метал, стрільчасте крило корабля, а навколо – цілковита пітьма, у тій темряві мусило бути повно зірок, але їх годі було побачити.

Потихеньку зникала вага, ракета виходила на орбіту. Шалений гуркіт двигунів змінився на приглушене ревіння, потім шипіння й урешті зовсім заглух. Якби не було ременів безпеки, Флойд сплив би над сидінням, шлунок намагався це зробити в будь-якому разі. Доктор лише сподівався, що ті пігулки, які йому дали півгодини й десять тисяч миль тому, подіють. За свою кар'єру він лише раз мав напад космічної хвороби і більше не хотів повторень цього стану.

З гучномовця долинув спокійний і впевнений голос пілота:

– Будь ласка, дотримуйтеся правил поведінки в умовах невагомості. Ми пристикуємося до Космічної станції-1 за сорок п'ять хвилин.

Стюардеса рухалася вузьким коридором праворуч від щільно розташованих сидінь. У її ході була якась легка сповільненість, її ноги піднімалися від підлоги над силу, наче загрузаючи в чомусь глевкому. Вона трималася біля яскраво-жовтих смуг липучок, якими були вкриті уся підлога й стеля. Підлога й підшви її сандалій мали міриади крихітних гачків, які зчіплялися разом, наче реп'яхи. Цей трюк із ходінням у повній невагомості дуже підбадьорював дезорієнтованих пасажирів.

- Докторе Флойд, чи не бажаєте чаю або кави? - гречно запитала стюардеса.
- Ні, дякую, - усміхнувся пасажир. Він завжди почувався як немовля, коли доводилося смоктати напої з тих пластикових пляшечок.

Стюардеса все ще нерішуче стояла біля нього, коли він відімкнув валізу й приготувався дістати папери.

- Докторе Флойд, можу я вас дещо спитати?
- Звичайно, - відповів той, поглянувши на дівчину поверх окулярів.
- Мій наречений - геолог на «Клавіусі», - промовила міс Сіммонс, обережно добираючи слова, - і вже тиждень від нього жодної звістки.
- Дуже шкода, можливо, він не на базі й не може вийти на зв'язок.

Стюардеса похитала головою:

- Він завше попереджає мене, коли йому доводиться надовго йти в експедиції. Можете собі уявити, як я хвилююся. Усі ці чутки... Це правда, що на Місяці епідемія?
- Якщо це так, то немає причин для хвилювання. Пам'ятаєте, у дев'яносто восьмому був карантин через мутований вірус грипу. Багато людей перехворіли, але ніхто не помер. І це справді все, що я можу сказати, - Флойд рішуче завершив розмову.

Міс Сіммонс приємно усміхнулася й випросталася:

- Дякую вам, докторе. Вибачте, що потурбувала.
- Не переймайтеся, - галантно, але не надто уважно відповів він. А потім заглибився в нескінченні технічні звіти, які, як завжди, відклав на останню хвилину.

Коли Флойд прибуде на Місяць, то навряд чи матиме час читати.

Розділ 8. Зустріч на орбіті

Півгодини по тому пілот оголосив:

- Сідаємо через десять хвилин. Будь ласка, перевірте свої паски безпеки.

Флойд послухався й прибрав папери. Читати під час космічного жонглювання, яке буде впродовж останніх трьохсот миль, значить напрошуватися на неприємності; краще вже заплющити очі й розслабитися, поки корабель штовхатимуть уперед-назад короткими імпульсами ракетної тяги.

За кілька хвилин він помітив перші відблиски Космічної станції-1 лише в кількох милях від корабля. Сонячне світло виблискувало й іскрилося на відполірованій поверхні диска, що мав три сотні ярдів у діаметрі й повільно обертався. Недалеко на тій самій орбіті дрейфував космічний корабель «Тітов-V», а поруч із ним майже круглий «Аріес-1В», космічний віл для найтяжчої роботи, що з одного боку мав чотири короткі ніжки - амортизатори для примісячення.

Космічний корабель «Оріон III» заходив на посадку з вищої орбіти, тут відкривався захопливий вид на Землю, що майоріла позаду станції. З висоти двохсот миль Флойд міг бачити більшу частину Африканського континенту й Атлантичний океан. І хоч Землю значною мірою вкривали хмари, він міг розгледіти блакитно-зелені обриси Золотого Берега.

Центральна вісь Космічної станції з витягнутими приймачами повільно підпливала до них. На відміну від апарата, з якого вона висунулася, вісь не оберталася чи, точніше, оберталася в протилежному напрямку зі швидкістю, що дорівнювала швидкості обертання станції. Завдяки цьому корабель, що прибував, міг уникнути обертання, яке є вельми небажаним під час обміну вантажем чи пасажирями.

М'який поштовх дав знати, що корабель причалив до станції. Іззовні почулося шкряботіння об метал, потім коротке шипіння повітря – це вирівнювався тиск. Через кілька секунд відчинився шлюз, і чоловік, одягнений у легкі штани й сорочку з короткими рукавами – вбрання, що майже стало уніформою робітників станції, – зайшов до кабіни.

– Радий вас вітати, докторе Флойд. Я Нік Міллер із Служби охорони станції. Буду опікуватися вами до відбуття шатла на Місяць.

Вони поручкалися, потім Флойд усміхнувся стюардесі й сказав:

– Перекажіть капітанові Тайнесу мої вітання й подяку за приємну подорож. Можливо, ми ще побачимося на шляху додому.

Дуже обережно – минув уже рік відтоді, коли він востаннє був у невагомості, і має минути якийсь час перед тим, як він відновить свої навички поводження в космосі, – Флойд руками протягнув себе крізь шлюз у велику циліндричну камеру на осі космічної станції. Камера являла собою кімнату, повністю обиту м'якими матами, у стінах якої вбудовано ручки, Флойд міцно схопився за одну з них, у цей час уся камера почала обертатися, доки її обертання не вирівнялося з обертанням станції.

По тому, як гравітація слабкими невидимими пальцями захоплювала Флойда, його повільно відносило в бік кругової стіни. Тепер Флойд уже стояв на тому, що стало викривленою підлогою, ледь помітно розгойдуючись, як паросток водорості у хвилях припливу. Відцентрова сила станції заволоділа ним, тут вона ще слабка, але зростатиме, коли прибулий почне рухатися до центру станції.

Від центральної транзитної камери Флойд летів слідом за Міллером униз звивистими сходами. Спершу його вага була настільки незначною, що він мусив триматися за поручні. Та коли вони досягли зали для пасажирів на зовнішній поверхні великого диска, що обертався, Флойд здобув достатньо ваги й уже міг рухатися майже нормально.

Із часу його останнього візиту залу для пасажирів трохи переоснастили. Крім звичайних крісел, маленьких столиків, ресторану й пошти, тепер тут іще розташовувалися перукарня, аптека, кінотеатр і сувенірна крамниця, у якій продавали фотографії та слайди місячних ландшафтів і ландшафтів Землі, шматочки «місячників», «рейнджерів» та «сервейорсів» із гарантією справжності. Вони були охайно запаковані в пластик і космічно дорогі.

– Може, вам щось принести, поки ми чекаємо? – запитав Міллер. – Наш рейс за тридцять хвилин.

– Я б не відмовився від чорної кави з двома грудочками цукру. І ще хочу зателефонувати на Землю.

- Добре, докторе, я принесу каву, а телефони отут.

Мальовничі будки розташовувалися лише за кілька ярдів від двох входів із табличками «Вітаємо в секції США» і «Вітаємо в секції Радянського Союзу». Під табличками висіли повідомлення англійською, російською, а ще китайською, французькою, німецькою й іспанською мовами:

Будь ласка, приготуйте:

Паспорт

Візу

Медичну картку

Дозвіл на переліт

Декларацію про багаж із зазначенням ваги

Приємно, що, пройшовши перевірку в будь-якому з контрольних пунктів, пасажери мали змогу знову спілкуватись одне з одним. Поділ існував лише з адміністративною метою.

Флойд, перевіривши, чи код Сполучених Штатів досі залишався 81, набрав свій дванадцятизначний домашній номер, опустив універсальну пластикову кредитну картку в спеціальний отвір, і через тридцять секунд його з'єднали.

Вашингтон іще спить, до світанку залишилося кілька годин, але він нікого не потурбує. Домогосподарка прослухає повідомлення з автовідповідача, коли прокинеться.

- Місс Флеммінг, це доктор Флойд. Перепрошую за своє несподіване відрядження й усі пов'язані з цим клопоти. Будь ласка, зателефонуйте до офісу й попросіть забрати мою машину. Сама машина в аеропорту Даллес, а ключі в містера Бейлі, старшого співробітника управління польотами. Іще одне, потелефонуйте до заміського клубу «Чеві-Чейз» і залиште повідомлення секретарю. На жаль, я не матиму змоги грати в тенісному турнірі на наступних вихідних. Перепросіть за мене, напевно, вони на мене розраховували. Потім зателефонуйте «Даунтаун Електронікс» і скажіть ім, якщо вони не полагождать відеофон у моєму кабінеті до середи, то хай зовсім забирають ту свою бісову штукенцію.

Він зробив паузу, щоб відсапнути й подумати, які ще нагальні проблеми та критичні ситуації можуть виринути за його відсутності в найближчі дні.

- Якщо у вас залишиться мало готівки, зв'яжіться з офісом, вони можуть пересилати мені термінові повідомлення, але, можливо, я буду надто зайнятий і не зможу відповідати. Перекажіть дітям, я їх люблю й повернуся, щойно зможу. О чорт, тут дехто, кого я не хотів би нині зустріти... Якщо зможу, потелефоную з Місяця. До побачення.

Флойд спробував непомітно вислизнути з кабінки, але було вже надто пізно, його помітили. Через радянський прохід просто на нього йшов доктор Дмитрій Мойсейович із Академії наук СРСР.

Дмитрій – один із найкращих друзів Флойда, і саме тому зараз він не хотів із ним розмовляти.

Розділ 9. Місячний шатл

Російський астроном – високий стрункий блондин, з аж таким молодим обличчям, що, дивлячись на нього, ніхто не визначив би його справжній вік – п'ятдесят п'ять років, десять із яких він витратив на будівництво гігантської радіообсерваторії на віддаленій ділянці Місяця, де дві тисячі миль твердих порід захищали його творіння від електронного шуму Землі.

– Ну, Гейвуде, – сказав він, міцно потискаючи руку другові, – всесвіт справді затісний. Як ти поживаєш? Як дітки?

– Усе добре, – привітно, але дещо розгублено відповів Флойд. – Ми часто згадуємо ту прекрасну відпустку в тебе минулого літа.

Флойд шкодував, що він не може сказати це більш широко, адже ім справді сподобалася торішня тижнева відпустка в Одесі разом із Дмитрієм протягом одного з його візитів на Землю.

– Я так розумію, ти на Місяць? – поцікавився Дмитрій.

– Е, так, мій корабель відбуває через півгодини, – відповів Флойд. – Ти знаєш містера Міллера?

Офіцер, який досі шанобливо стояв на віддалі, тримаючи пластикову чашку кави, підійшов ближче.

– Звичайно, ми знайомі. Проте обличте каву, містере Міллер. Це останній шанс доктора Флойда на цивілізовану випивку, тож не марнуймо його. Я наполягаю.

Вони рушили за Дмитрієм з основної зали в секцію спостереження, і незабаром усі сиділи за столиком при тьмяному світлі, спостерігаючи рухливу панораму зірок. Космічна станція-1 оберталася раз на хвилину, і це повільне обертання продукувало силу тяжіння, близьку до місячної. Це, за результатами досліджень, є найкращий компроміс між земною силою тяжіння й браком тяжіння взагалі, крім того, пасажери, які летіли на Місяць, мали нагоду трохи акліматизуватися до нових умов.

Іззовні майже непомітних вікон у космічній тиші проходили парадом Земля й зірки.

Уздовш цей бік станції був нахилений від Сонця, позаяк інакше визирнути в космос було б неможливо, бо надто яскраве світло спалило б залу. Навіть тепер у світлі Землі, що займала півнебокраю, потонуло все, крім найяскравіших зірок.

Однак Земля згасла, коли станція повернулася до нічної частини планети, за кілька хвилин вона перетворилася на величезний темний диск, усіяний вогнями міст. Тепер небо належало зіркам.

– А зараз, – промовив Дмитрій, швидко спорожнивши свою першу порцію та бавлячись із другим келишком, – скажи мені, що там за епідемія в секторі Сполучених Штатів? Я хотів туди потрапити, але мені відповіли: «Не можна, професоре, нам дуже шкода, але зараз суворий карантин, поки не буде

подальших вказівок». Я натискав на всі важелі, але без результату. А тепер ти мені скажи, що сталося?

- На жаль, ми тримаємо карантин під наглядом.

Флойд приречено подумав: «О ні, тільки не знову. Швидше б опинитися в шатлі, що прямує на Місяць».

- Карантин - це лише застережний захід, - сказав він, пильно добираючи слова. - Ми навіть не певні, що він справді потрібен, але не хочемо ризикувати.

- Але яка хвороба? Які її симптоми? Чи не може вона бути інопланетного походження? Можливо, вам потрібна допомога наших медиків?

- Вибач, Дмитрію, та в нас наказ нічого не розповідати. Дякую за пропозицію, але ми тримаємо ситуацію під контролем.

- Гмм, - скептично буркнув Мойсейович. Було зрозуміло, що ці слова його не переконали, - дуже дивно, що тебе, астронома, посилають на Місяць для контролю за епідемією.

- Я колишній астроном, уже минули роки відтоді, як я проводив справжні дослідження. Тепер я науковий спеціаліст, а це означає, що я не знаю нічого про все на світі.

- Тоді що таке, на твою думку, МАТ-1?

Здавалося, Міллер зараз удавиться своїм напоєм, але Флойд був стриманішим. Він подивився своєму другові просто в очі й спокійно відповів:

- МАТ-1? Якесь дивне скорочення. Де ти його почув?

- Ніде, забудь про це, - промовив росіянин. - Тобі я вірю, ти ж не можеш мене дурити. Але якщо ви вплуталися в щось, із чим не зможете впоратися, сподіваюсь, не тягнутимете доти, аж доки волати про допомогу буде запізно.

Міллер стурбовано глипнув на годинник:

- Докторе Флойд, через п'ять хвилин посадка, - повідомив він. - Думаю, нам слід поквипитись.

Знаючи, що до посадки ще добрі двадцять хвилин, Флойд хутко підвівся. Занадто хутко, він навіть забув про силу тяжіння один до шести. Йому довелося схопитися за стіл, щоб не злетіти.

- Було дуже приємно зустрітися з тобою, Дмитрію, - хапливо промовив він, - бажаю тобі приємної подорожі на Землю. Тільки-но повернись, я тобі подзвоню.

Коли вони залишили залу очікування й попрямували до перевірного пункту Сполучених Штатів, Флойд зазначив:

- Х-хух, ледь вивернувся! Дякую, що врятували мене.

- Знаєте, докторе, - відповів офіцер служби безпеки, - я сподіваюся, він не має рації.

- Рації щодо чого?

- Що ми вплуталися в щось, із чим не зможемо впоратись.

- Саме це, - із притиском відповів Флойд, - я й збираюся з'ясувати.

Через сорок п'ять хвилин ракета «Аріес-1» покинула станцію, прямуючи на Місяць. Її відліт зі станції мав обмаль спільного з відльотом із Землі, не було ні шаленого реву двигунів, ані потужних стрибків, лише майже нечутний, далекий свист, коли плазмові реактивні двигуни малої тяги скерували свої наелектризовані потоки в космос. М'який поштовх тривав трохи більше як п'ятнадцять хвилин, а незначне прискорення не могло б нікому завадити рухатися кабіною. Проте коли прискорення завершилося, корабель уже не був зв'язаний із Землею, хоча на станції ще перебував. Він перемиг силу тяжіння й тепер перетворився на вільну й незалежну планету, що оберталася навколо Сонця по своїй орбіті.

Кабіна, у якій Флойд тепер летів сам, була розрахована на тридцятьох пасажирів. Дивний і покинутий вигляд мали порожні сидіння навколо, некомфортно раптово стати об'єктом неподільної уваги стюарда й стюардес, це не згадуючи пілота, другого пілота й двох бортінженерів. Флойд сумнівався, що хоч одна людина в історії мала такий ексклюзивний сервіс, і навряд чи хтось іще матиме його в майбутньому. Доктор пригадав цинічний вислів одного з не дуже шанованих понтифіків: «Тепер ми здобули папство, так насолоджуймося ним». Що ж, він буде насолоджуватися цією мандрівкою й ейфорією від невагомості. Позбувшись ваги, Флойд принаймні на деякий час позбувся всіх своїх клопотів. Хтось колись казав, що в космосі ти можеш бути нажаханим, спантеличеним, але не стурбованим. Це абсолютна правда.

Персонал, здавалося, заповзівся годувати свого єдиного пасажира всі 25 годин подорожі, йому постійно доводилося відмовлятися від непроханої їжі. Незважаючи на погані передчуття перших астронавтів, іда в стані цілковитої невагомості не являла собою жодних проблем. Він сидів за звичайним столом, до якого тарілочки кріпились, як на кораблях під час хитавиці. До всіх страв додавалося щось липке, тож вони не спливали й не плавали кабіною. Відбивна приклеювалася до тарілки грубим шаром липкого соусу, а салат - не менш липким наповнювачем. Якщо знати всі нюанси, то лише кілька страв могли в цій ситуації бути небезпечними - гарячі супи й надмірно розсипчасті тістечка. Напої - то, звичайно, інша справа, усі рідини просто подавали в спеціальних пластикових пляшках.

Ціле покоління героїчних, але все ж неоспіваних добровольців переймалося тим, щоб дизайн убиральні можна було вважати за більш-менш надійний. Флойд дослідив її обладнання, щойно розпочалося вільне падіння. Він опинився в маленькій кабіні з усіма пристосуваннями звичайного туалету в літаках, але підсвіченій різким, неприємним для ока червоним світлом. Посеред кімнати висіло оголошення: **ВАЖЛИВО! ПРОЧИТАЙТЕ ЦЮ ІНСТРУКЦІЮ ЗАРАДИ ВЛАСНОЇ БЕЗПЕКИ!**

Флойд присів (доводилося робити це, незважаючи на невагомість) і перечитав інструкцію кілька разів. Упевнившись, що нічого не змінилося з часу його останньої подорожі, він натиснув кнопку СТАРТ.

Під рукою заджеркотів електричний моторчик, і Флойд відчув, що рухається. Він заплющив очі, як радила інструкція, та почав чекати. Через хвилину тенькнув дзвоник, і він роззирнувся.

Зараз ядуче червоне світло змінилося на заспокійливе рожево-біле, але, що важливіше, на нього знову діяла сила тяжіння. Тільки тьмяні вібрації показували, що це штучна сила тяжіння, викликана обертанням туалетної кабінки. Флойд узяв шматок мила, кинув додолу й кілька секунд спостерігав його повільне падіння; він розраховував, що центрифуга породжувала чверть

від звичайної сили тяжіння. Такої гравітації достатньо, щоб не боятися, що щось піде не туди, куди треба, принаймні там, де це справді є важливим.

Флойд натиснув кнопку ЗУПИНКА ДЛЯ ВИХОДУ й знову заплющив очі. Вага повільно спадала, бо припинялось обертання кабінки; дзвоник двічі тенькнув, і знову загорілося ядуче червоне світло. Після цього двері зафіксувалися саме в такій позиції, щоб він міг ковзнути в салон, де швидко причепився підшвами до килима. Невагомість уже давно не дивувала й не захоплювала Флойда, тож він радів, що капці «Велкро» дозволяли пересуватися підлогою майже звичайно.

У салоні шатла передбачалося багато різноманітних занять на дозвіллі. По-перше, можна було просто сидіти й читати. Коли Флойд утомився від офіційних доповідей, меморандумів і протоколів, він увімкнув свій планшет формату А4 в інформаційну мережу судна й послав запит на останні новини з Землі. Одну за одну він переглядав найважливіші газети рідної планети. Коди найвідоміших із них він знав напам'ять, тож він міг не звірятися зі списком на зворотному боці планшета. Увімкнувши на дисплеї короткочасну пам'ять, Флойд відкривав першу сторінку газети, швидко передивлявся заголовки й зазначав статті, які його цікавили. Кожна зі статей мала своє двозначне посилання. Натиснувши цей прямокутник завбільшки із поштову марку, їх можна було розширити до повноекранного режиму й читати статтю в зручному форматі. Завершивши читати, читач повертався до цілої сторінки й вибирав іще статті для детального ознайомлення.

Флойд інколи міркував, чи цей планшет і ті фантастичні технології, які уможливили його появу, – це останнє слово в людському прагненні поліпшити комунікації. Ось він, закинутий далеко в космос, відлітає від Землі зі швидкістю в тисячі миль на годину, але за кілька мілісекунд може переглянути заголовки будь-якої газети. (Хоч саме слово «газета» – анахронізм у добу електронних технологій.) Тексти автоматично оновлювалися щогодини, якщо читати пресу лишень англійською мовою, можна змарнувати ціле життя, поглинаючи інформацію, що постійним потоком линула з новинарних супутників.

Важко собі уявити, як таку систему можна поліпшити, але рано чи пізно, гадав Флойд, і її час мине, а пристрій замінить щось так само неймовірне, як оцей планшет мав здаватися Какстону й Гутенбергу. [2 – Перші друкарі.]

Перегляд електронних заголовків породжував іще одну думку. Чим дивовижнішою ставала сама комунікація, тим, здавалося, тривіальнішим, позбавленим смаку й гнітючим ставав її зміст. Нещасні випадки, злочини, природні чи створені людиною хвороби, загрози конфліктів, похмурі редакційні передбачення – саме на цю вісь, здається, намотувалися мільйони слів, розпорошені в ефірі. Але все-таки Флойд інколи здавалося, що навіть це не так уже й погано; газети Утопії, вирішив він чимало років тому, були б жахливо нудними.

Час від часу капітан та інші члени команди заходили до салону, щоб обмінятися кількома словами зі своїм єдиним пасажиром. Вони сприймали його з благоговінням, і, без сумніву, їм кортіло дізнатися бодай щось про його місцю, однак, на щастя, члени екіпажу були надто виховані, щоб розпитувати чи хоча б натякати на свою цікавість.

Здавалося, вільно в його присутності відчувається лише мініатюрна красуня стюардеса. Ця дівчина розповіла Флойд, що сама родом із Балі. Вона внесла в атмосферу польоту якусь грацію й загадку, властиві цьому досі не зовсім зіпсованому острову. Одним із найдивніших і найчарівніших спогадів Флойда про переліт стала її демонстрація деяких рухів класичного

балійського танцю в умовах невагомості на тлі блакитно-зеленого серпа Землі.

Під час польоту був передбачений час на сон, коли головне світло в салоні вимикалося. Флойд пристебнув свої руки й ноги еластичними ремнями, які завадили б йому поплисти кімнатою. Здавалося, спати тут незручно, але за відсутності сили тяжіння жорстке сидіння здалося йому зручнішим, аніж найм'якші перини на Землі.

Прив'язавшись, Флойд доволі швидко задрімав, але одного разу прокинувся. Сонний, він не розумів, де перебуває; дивне оточення збивало з пантелику. На якусь мить чоловік подумав, що потрапив усередину китайського ліхтарика, тьмяне світло від стін салону викликало таке враження. Потім він твердо сказав собі: «Спи, хлопче. Це звичайний місячний шатл». І це подіяло.

Коли Флойд прокинувся, Місяць займав уже половину неба, а посадкові маневри мали от-от розпочатися. Широка дуга вікон у секції пасажирів тепер розвернулася в напрямку відкритого космосу, тож для зручнішого спостереження за примісяченням він перейшов у контрольну кабіну. Тут на екрані можна було бачити фінальні стадії спуску.

Наближалися місячні гори. Вони навіть приблизно не нагадували земні. Ті вкрито сліпучими шапками снігу, щільною рослинністю, мінливими коронами хмар. Однак дивовижні контрасти світла й тіні надавали місячним горам їхньої власної неповторної краси. Закони земної естетики тут не діяли, цей світ формували інші сили, ніж на юній зеленій планеті з її Льодовиковими періодами, з морями, що постають і зникають, із гірськими кряжами, що до світанку розчиняються, мов туман. Тут же відбувалося щось незбагненне для життя, але не смерть, бо смерть – це щось протилежне до живого, а Місяць до сьогодні життя не знав.

Знижуючись, корабель тримався майже точно над лінією, що відокремлювала ніч від дня, просто під нею панував хаос колчужних тіней, окремі гірські піки ловили перше проміння повільного місячного світанку. Хоч як сприяла електроніка, та це невдале місце для посадки. Корабель повільно відпливав звідти до нічного боку Місяця.

Коли очі звикли до притлумленого світла, Флойд побачив, що нічна частина Місяця теж не повністю темна. Її заливало примарне сяйво, в якому, однак, можна розрізнити гори й долини. Це Земля, гігантський місяць для Місяця, затоплювала поверхню своїм сяйвом.

На панелі пілота, на радарах, блимали вогники, на екрані комп'ютера висвічувалися й зникали цифри, то йшов відлік відстані до Місяця. Вони були ще за тисячу миль від місячної поверхні, як повернулася вага, бо реактивні двигуни почали своє м'яке, але постійне гальмування. Місяць повільно збільшувався, заповнивши собою все небо, сонце ховалося за обрієм, тепер було видно лише гігантський місячний кратер. Шатл опускався до його центральних піків, і несподівано Флойд помітив, що біля одного з піків ритмічно спалахувало яскраве світло. Схоже на радіомаяк у земному аеропорту. Флойд придивився до цього світла, і йому перехопило дух. Значить, люди створили на Місяці ще одну свою фортецю.

Тепер кратер уже так розрісся, що його межі зникли за обрієм, а дрібні кратери, розкидані по його поверхні, почали виявляти свій справжній розмір. Деякі з них, що здавалися крихітними з космосу, мали милі в діаметрі й могли легко поглинути цілі земні міста.

Під автоматичним контролем шатл сповзав із зоряного неба до безплідного ландшафту, залитого світлом великого півмісяця Землі. Тоді, перебиваючи свист реактивних двигунів і сигнали електроніки, у кабіні почувся голос.

- Говорить пункт керування польотами «Клавіус». Спецрейс № 14, посадка минає нормально. Будь ласка, перевірте посадковий пристрій, тиск у гідравлічній системі, готовність амортизаційної подушки.

Пілот натиснув якісь перемикачі, засвітилися зелені лампочки, і він відповів:

- Є. Посадковий пристрій, тиск у гідравлічній системі, амортизаційна подушка. Усе гаразд.

- Прийнято, - відповіли з Місяця, далі посадка минала без зайвих слів. Хоч і було ще багато приводів для перемовин, усі ці «розмови» вели між собою машини, посилаючи одна одній бінарні імпульси в тисячі разів швидше, ніж їхні повільні винахідники могли спілкуватися.

Деякі з гірських шпилів уже височіли над шатлом, тепер до землі лишалися сотні метрів; маяк, мов провідна зірка, миготів над комплексом будівель і чудернацьких транспортних засобів. На фінальній стадії посадки двигуни, здавалося, почали вигравати якусь дивну мелодію: вони то вмикалися, то вимикалися, виконуючи останнє регулювання тяги.

Зненацька хмара куряви поглинула все навколо, реактивні двигуни фаркнули востаннє, шатл легко гойднувся, немов шльопка, повз яку проходить невелика хвиля. Минуло кілька хвилин, поки Флойд осягнув тишу довкола й слабку силу тяжіння, що потягнула його додолу.

Трохи більше ніж за добу він здійснив переліт, про який люди мріяли дві тисячі років. Після звичайної нині подорожі доктор Флойд приземлився на Місяці.

Розділ 10. База «Клавіус»

Кратер Клавіус має сто п'ятдесят миль у діаметрі, це другий найбільший кратер на видимій поверхні Місяця, що розташовується в Південному нагір'ї. Він дуже стародавній, віки вулканічної діяльності й постійне бомбардування метеоритами з космосу розширили стіни кратера й зрешетили його дно. Ось уже півмільярда років, що минули від часів кратероутворення, коли уламки з поясу астероїдів сипалися на тверді планети, найближчі до Сонця, цей кратер перебував у спокої.

Тепер на його поверхні з'явилися нові конструкції, тут Людина встановила свій перший плацдарм на Місяці. База «Клавіус» у разі якоїсь надзвичайної ситуації була цілком самодостатньою. Усі життєво необхідні матеріали виробляли з місцевих геологічних порід після того, як їх розбивали, розтоплювали й піддавали хімічній обробці. Водень, кисень, вуглець, азот, фосфор - усі ці й більшість інших хімічних елементів можна знайти всередині Місяця, якщо тільки знати, де шукати.

База була замкненою системою, вона, неначе маленька модель Землі, що переробляла всі залишки своєї життєдіяльності. Атмосфера очищала «теплицях» - величезних круглих кімнатах простісінько під поверхнею Місяця. Під яскравими лампами вночі й фільтрованими сонячними променями вдень у теплому вологому середовищі росли акри невисоких зелених рослин.

Вони були вислідом спеціальних генних мутацій, спроектовані з особливою метою – наповнювати повітря киснем і додатково давати їжу.

Іншу їжу отримували за допомогою хімічних процесів або завдяки переробці водоростей. Хоч піниста зелень у пластикових тубах навряд чи привернула б увагу справжнього гурмана, біохіміки перетворювали її на відбивні й стейки, які від справжніх могли б відрізнити тільки експерти.

Тисяча сто чоловіків і шістсот жінок, усі висококваліфіковані науковці й техніки, формували персонал бази. Вони проходили суворий відбір перед тим, як залишити Землю. Дарма що місячне життя зараз було вільне від труднощів, незручностей і небезпек, які траплялися раніше, воно досі гнітило психологічно й категорично не годилося людям, які страждають на будь-яку форму клаустрофобії. Оскільки процес побудови приміщень із суцільного кавалка застиглої лави був і тривалим, і дорогим, стандартна кімната на одну особу мала тут лише два метри завширшки, три – завдовжки й два з половиною заввишки.

Кінець ознакомительного фрагмента.

Текст предоставлен ООО «ЛитРес».

Прочитайте эту книгу целиком, купив полную легальную версию (https://www.litres.ru/pages/biblio_book/?art=24078986&lfrom=362673004) на ЛитРес.

Безопасно оплатить книгу можно банковской картой Visa, MasterCard, Maestro, со счета мобильного телефона, с платежного терминала, в салоне МТС или Связной, через PayPal, WebMoney, Яндекс.Деньги, QIWI Кошелек, бонусными картами или другим удобным Вам способом.

notes

Примечания

1

Тварина, схожа на слона, що жила на Землі приблизно 20 млн років тому. – Тут і далі прим. пер., якщо не вказано інше.

2

Перші друкарі.

